

dr Miłostawa Borzyszkowska-Szewczyk
 Katedra Literatury i Kultury Niemieckiej
 Instytut Filologii Germańskiej
 Uniwersytet Gdański

Załącznik nr 2

AUTOREFERAT

1. **Imię i nazwisko:** Miłostawa Borzyszkowska-Szewczyk
2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe** - z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

magister filologii germańskiej – 1998, Wydział Filologiczno-Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego, tytuł uzyskany na podstawie pracy magisterskiej *Das Pommernbild in der „Pommerschen Zeitung. Jahrgänge: 1989 und 1993* [Obraz Pomorza w „Pommersche Zeitung“: 1989 i 1993], promotor: prof. dr. hab. Marian Szczodrowski.

doktor nauk humanistycznych – 2008, Wydział Filologiczno-Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego, stopień uzyskany na podstawie rozprawy doktorskiej pod tytułem *Preußisches Ethos und Erinnerungskultur. Zu den Erinnerungsschriften adliger Autoren aus Hinterpommern und Ostpreußen nach 1945* [Etos pruski i kultura pamięci. Literatura wspomnieniowa szlachty pruskiej z Pomorza Zachodniego i Prus Wschodnich po 1945r.], promotor: prof. UG dr hab. Mirosław Ossowski, recenzenci: prof. UG dr hab. Marion Brandt, prof. UMK dr hab. Leszek Żyliński, praca opublikowana jako *Pamięć dla przyszłości: Literatura wspomnieniowa potomków szlachty pruskiej z Pomorza Zachodniego i Prus Wschodnich po 1945 roku*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, 2009 (=Zrozumieć Niemcy, red. Edward Białek i Leszek Żyliński, t. 7), 320 ss.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

1 listopada 2018 – 15 lutego 2019	profesor wizytująca w Institut für Theater-, Film-, Medien- und Kulturwissenschaft w Johannes Gutenberg Universität w Mainz/Moguncji w ramach programu Gastprofessur Schwerpunkt Polen
2008 – do chwili obecnej	adiunkt, w latach 2008–2011 w Zakładzie Niemieckojęzycznej Literatury Gdańska, od 2011 w Katedrze Niemieckiej Literatury i Kultury
2005–2008	asystent w Zakładzie Niemieckojęzycznej Literatury Gdańska, Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Gdańskiego

M.B-S.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego

**Tekst – pamięć – tożsamość na styku kultur
Literatura polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego**

Moje badania naukowe po osiągnięciu stopnia doktora koncentrują się wokół refleksji nad literaturą pograniczy kulturowych, na przykładzie regionu Pomorza jako przestrzeni polsko-niemieckiego styku kulturowego. Główne osiągnięcie na tym etapie rozwoju naukowego usytuowałabym w zakresie literaturoznawstwa interkulturowego (*interkulturelle Literaturwissenschaft*) czy też literaturoznawstwa zorientowanego kulturowo (*kulturorientierte Literaturwissenschaft*), które w założeniu sięgają po i korzystają z dokonań sąsiednich dyscyplin.

Osiągnięcie główne składa się z dwóch zasadniczych elementów. Obejmuje wydanie monografii *Jüdische Gedächtnisopographien im Grenzraum. Autobiographik nach 1945 von Autoren jüdischer Herkunft aus dem Pommernland (Pommerellen und Hinterpommern)* (2019, Zał. 3: I.B.1) oraz siedmiu artykułów (Zał. 3: I.B.2–8) w polsko-, niemiecko- i anglojęzycznych publikacjach, które towarzyszyły pracy nad monografią.

W monografii poddałam krytycznej refleksji ponad 20 tomów tekstów autobiograficznych spod pióra autorów pochodzenia żydowskiego z Pomorza. Podjęłam próbę wypracowania i operacjonalizacji modelu interpretacyjnego wywodzącego się z literaturoznawstwa interkulturowego, opartego na wiodących kategoriach badawczych inter-/transkulturowości i postkolonializmu, a także na kategoriach uznanych za paradygmatyczne dla rozwoju badań kulturowych ostatnich dziesięcioleci, takich jak 'pamięć' i 'granica'. Sposoby operacjonalizacji i integracji wybranych koncepcji z zakresu interkulturowości, *memory studies* i *borderlands studies* w istotnej części zostały wypracowane w kolejnych artykułach towarzyszących powstawaniu pracy.

b) autor, tytuł monografii naukowej, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci
wydawniczy

Miłosława Borzyszkowska-Szewczyk: *Jüdische Gedächtnisopographien im Grenzraum. Autobiographik nach 1945 von Autoren jüdischer Herkunft aus dem Pommernland (Pommerellen und Hinterpommern)*, 2019, ss. 612, ISBN ISBN 978-83-7865-825-2, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego we współpracy z Instytutem Kaszubskim, recenzent: prof. dr hab. Leszek Żyliński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika).

c) artykuły

1. „Dlaczego właściwie nie znasz języka polskiego?” *Wielojęzyczność Gdańska jako figura pamięci w autobiografiach autorów pochodzenia żydowskiego*, [w:] Małgorzata Klinkosz, Aneta Lica, Zenon Lica (red.): *Językowy, literacki i kulturowy obraz Pomorza*, t. 2, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego / Instytut Kaszubski 2015, 363–379.

J.B.S.

2. *Abgebrochene intergenerationale Transmission? Die Mehrsprachigkeit der Freien Stadt Danzig in der Autobiographik von Autoren jüdischer Herkunft*, [w:] Miłostawa Borzyszkowska, Eliza Szymańska, Anastasia Telaak (red.): *Bild – Reflexion – Dialog. Interkulturelle Perspektiven in der Literatur und im Theater*, „Studia Germanica Gedanensia“, Bd. 31, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2014, 41–51.
3. *Żydowskie topografie pamięci miast pomorskiego pogranicza*, [w:] Kalinowski Daniel (red.), *Wielkie Pomorze. Wierzenia i religie*, Gdańsk / Słupsk: Instytut Kaszubski i Akademia Pomorska 2015, 326–347.
4. *Die Abwesenheit des Anwesenden. Das Bild Danzigs in Alfred Döblins „Reise in Polen“ versus in der Autobiographik von Danziger Autoren jüdischer Herkunft*, [w:] Marion Brandt u. Grażyna Kwiecińska (red.): *Internationales Alfred-Döblin-Kolloquium. Interkulturelle Aspekte im Schaffen Alfred Döblins. Jahrbuch für Internationale Germanistik, Reihe A – Band 121*, . Bern [et al.]: Peter Lang 2015, 67–90.
5. *(Re)konstrukcje gdańskich modi co-vivendi w tekstach autorów pochodzenia żydowskiego. Motyw bramy/drzwi*, [w:] Maria Mendel (red.): *Miasto jako wspólny pokój: gdańskie modi co-vivendi*. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe / Instytut Kultury Miejskiej 2015, 276–296.
6. *Literatura pogranicza jako reprezentacja i medium pamięci. Teksty autobiograficzne o doświadczeniu Pomorza w perspektywie porównawczej (propozycje ujęcia)*, [w:] Cezary Obracht-Prondzyński (red.): *Kulturowe konteksty Pomorza. XIII Konferencja Kaszubsko-Pomorska*. Słupsk/Gdańsk: Muzeum Pomorza Środkowego i Instytut Kaszubski, 2016, 40–51.
7. *Ich bin ein Koszliner“? Struggles with belongings in borderlands. Leslie Baruch Brents autobiography Sunday’s Child? A memoire*, [w:] Marcin Moskalewicz, Ute Caumanns, Fritz Dross (red.): *Jewish Medicine and Healthcare in Central Eastern Europe. Shared Identities, Entangled Histories*. Berlin: Springer 2019, 219–233.

d) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Nadrzędnym celem naukowym ww. badań jest poddanie refleksji relacji pomiędzy literaturą rozumianą jako zbiór tekstów, stanowiących obiekt refleksji literaturoznawczej o „kulturowej naturze”¹ pamięcią a tożsamością na pograniczu kulturowym na przykładzie tekstów autobiograficznych autorów pochodzenia żydowskiego z Pomorza, które powstały i zostały opublikowane po 1945 roku. Zwieńczeniem tej pracy stanowi monografia, której opracowaniu towarzyszyło szereg (7) artykułów, prezentujących wyniki badań nad poszczególnymi aspektami, operacjonalizację wybranych koncepcji teoretycznych bądź też podejmujących refleksję teoretyczną i proponujących nowe ujęcia terminologiczne. Dlatego włączyłam je do obszaru głównego osiągnięcia. Za wyjątkiem tekstu *(Re)konstrukcje gdańskich modi co-vivendi w tekstach autorów pochodzenia żydowskiego. Motyw bramy /drzwi* zawarte w nich rozważania wykorzystałam w monografii.

¹ Por. R. Nycz, *Kulturowa natura, słaby profesjonalizm. Kilka uwag o przedmiocie poznania literackiego i statusie dyskursu literaturoznawczego*, [w:] *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*, red. M.M. Markowski, R. Nycz, Kraków 2006, s. 5–6.

J. B. B.

Po 1989 roku, zamykającym „okres odmowy pamięci” zwłaszcza w Europie Środkowo-Wschodniej, kolejne grupy związane z pograniczami kulturowymi włączają się do dyskursu na temat przeszłości regionu, m.in. za pomocą tekstów autobiograficznych. Tym samym teksty ich autorzy jako aktywne podmioty (*Akteur*) biorą udział w procesach ‘przywracania pamięci’ (Dan Diner), nawet jeśli – w przypadku autorów żydowskiego pochodzenia – na prawie i w konwencji ‘przeciw pamięci’. Michel Foucault nazwał tym terminem alternatywne reprezentacje przeszłości, opowieści zwyciężonych oddające doświadczenie mniejszości. Wstęp do narodowych makronarracji (Jean-François Lyotard), roszcujących sobie prawo do wyłączności, jest im raczej wzbroniony. Jeśli już wyznaczono w narodowych makronarracjach o Pomorzu – w polskiej i niemieckiej – miejsce pomorskim Żydom, to jako grupie ofiar narodowego socjalizmu, a nie jako aktywnym podmiotom społecznego, politycznego i kulturowego życia regionu do lat trzydziestych XX wieku. Fokus moich peregrynacji naukowych, które prezentuję jako główne osiągnięcie, skierowany jest właśnie na owo brakujące ogniwo.

Przedmiotem krytycznej refleksji w wymienionych publikacjach są teksty autobiograficzne autorów pochodzenia żydowskiego z Pomorza, którzy w większości wrastali w niemieckim kontekście kulturowym bądź też na styku kultur polskiej i niemieckiej. Pojedyncze relacje w znikomym stopniu są przedmiotem refleksji badań tak filologicznych, jak i historycznych. Autobiografie te opublikowano po 1945 roku w języku niemieckim i angielskim, tak więc teksty autorów takich jak Frank Meisler, Leslie Baruch Brent, Mira Ryczke-Kimmelman, G. Michael Eisenstaedt wzbogacają paletę języków pomorskiej literatury o język angielski.

Przeanalizowałam zgromadzony materiał badawczy pod kątem żydowskich topografii pamięci pogranicza, które ujmuję jako (re)konstrukcje *mental maps* związanych z doświadczeniem społeczności żydowskiej na Pomorzu przed 1939 roku oraz jako kanon figur pamięci (Jan Assmann, Maurice Halbwachs). Propozycja terminologiczna ‘topografie pamięci pogranicza’, którą nakreśliłam we wprowadzeniu do monografii, umożliwiła zintegrowanie aspektów pamięci i przestrzeni podczas analizy projektów tożsamościowych autobiografów. Kulturowa przestrzeń Pomorza wskutek narodowych napięć/konfliktów na styku kulturowym została specyficznie ukształtowana. Doświadczenie to nierzadko oddziałuje do naszych czasów m.in. jako zjawisko granic fantomowych. Jedną z cech wyróżniających region pogranicza jest utrwalone w pamięci zbiorowej doświadczenie zagrożenia i konfliktu (ujęte w metaforze „pogranicze w ogniu”), a także perspektywa sąsiedztwa i koegzystencji, codzienne doświadczanie swojskiego *Obcego*. Jak oddaje je literatura? – to fundamentalne pytanie, które stawiam interpretując kolejne teksty literatury kulturowego pogranicza. Centralne pytania, które nurtują mnie jako badacza, dotyczą obrazu współistnienia różnych kultur na tym terenie na przestrzeni czasu, konstrukcji projektów tożsamościowych w kontekście doświadczenia pogranicza, jak i zastosowanych strategii narracyjnych i literaryzacji.

Szukając odpowiedzi na nurtujące mnie pytania dokonuję wyboru inspirujących koncepcji metodologicznych, a także podejmuję próby sformułowania propozycji terminologicznych czy też modyfikowania istniejących. W roku 2012 współorganizowałam Interdyscyplinarną konferencję *Topografie pamięci pogranicza. Nadrenia i Pomorze jako trylateralne przestrzenie kulturowe / Interdisziplinäre Konferenz Gedächtnistopographien im Grenzraum*.

Pommern und Rheinland als trilaterale Kulturräume (organizatorzy: Pracownia Badań nad Narracjami Pamięci Pogranicza, Instytut Filologii Germańskiej, Uniwersytet Gdański oraz Institut „Moderne im Rheinland“, Heinrich-Heine-Universität, Düsseldorf), w ramach której przedstawiłam propozycję terminologiczną ‘topografie pamięci pogranicza’.

Wyniki moich badań sukcesywnie prezentowałam podczas zagranicznych i krajowych konferencji naukowych, a następnie publikowałam artykuły w czasopismach naukowych i tomach pokonferencyjnych.

W odniesieniu do historycznych regionów, których specyfikę kształtowało przecięcie kultur i struktur państwowych, a tym samym obecność (wędrującej) granicy, przedmiot niniejszej refleksji określam jako literaturę kulturowego pogranicza (*Literatur kultureller Grenzräume*), którą charakteryzuje polifoniczność, wielojęzyczność, niejednoczesność oraz pluralizm spojrzeń. Termin ‘literatura pogranicza’ propagowali m.in. warszawski badacz literatury niemieckiej Tadeusz Namowicz i krakowska slawistka Maria Partyka-Dąbrowska, autorka monografii o literaturach południowej Słowiańszczyzny pt. *Literatura pogranicza, pogranicza literatury* (2004). Propozycję terminologiczną ‘literatura kulturowego pogranicza’ można zdefiniować jako zbiór tekstów o obszarach, które konstytuuje granica (także w perspektywie historycznej), oraz tekstów autorów pochodzących z pogranicza, reprezentujących różne jego języki i ‘wspólnoty pamięci’. W rozważaniach teoretycznych wskazałam na rozróżnienie pomiędzy terminem *Grenzlandliteratur, neue Grenzlandliteratur* (Hubert Orłowski) i zaproponowaną koncepcją literatury kulturowego pogranicza. W pierwszym przypadku w motyw granicy wpisane jest przede wszystkim znaczenie odgraniczania/oddzielenia oraz „aksjologiczna asymetria” (Hubert Orłowski) w ukazywaniu opozycyjnych par Polak – Niemiec, polskość – niemieckość oraz Słowianie – Germanie, mająca legitymizować hierarchiczność kultur. Drugi termin obejmuje piśmiennictwo po 1945 roku, utraconych małych ojczyzn w Europie Wschodniej, w której punkt ciężkości stopniowo przesunięty zostaje na sąsiedztwo etniczne w rozumieniu antropologii kultury. Natomiast w przypadku *literatury kulturowego pogranicza* chodzi o ujęcie całej gamy relacji etniczno-kulturowych wychodzących poza dychotomicznie ujęte polsko-niemieckie stosunki. Obejmuje ona formy hybrydyzacji oraz obszary przenikania transkulturowego w odniesieniu także do historycznych regionów pogranicza, które współcześnie przecinają granice fantomowe. Ważnym tematem tej literatury są konsekwencje migracji, zarówno w indywidualnym, jak i kolektywnym wymiarze, jedno z istotnych doświadczeń wieku naznaczonego opresyjnymi systemami politycznymi i realizacją wieloetapowego projektu ‘transferu ludności’. O przynależności do literatury pogranicza decyduje nie tyle stopień nasączenia literackością, gdyż teksty te nie pełnią w pierwszym rzędzie funkcji estetycznej. Stąd też za ważną jej część należy uznać piśmiennictwo autobiograficzne jako jeden z obszarów literatury pojmowanej nie jako zbiór dzieł literackich, lecz obiekt refleksji literaturoznawczej o kulturowej naturze.

Literaturę pogranicza kulturowego postrzegam jako medium i reprezentację pamięci przestrzeni ukonstytuowanej granicą, pogranicza rozumianego z jednej strony jako zhierarchizowana i hierarchizująca przestrzeń konfrontacji, rywalizacji i kumulacji konfliktów, z drugiej zaś jako przestrzeń przenikania się kultur oraz wypracowywania form i taktyk współżycia, *modi co-vivendi* (Zygmunt Bauman) przedstawicieli różnych grup etnicznych

J. B.

i społeczno-kulturowych. Pogranicze z perspektywy jednostki, zwłaszcza przedstawicieli mniejszości, to także przestrzeń zwielokrotnionych wyborów tożsamościowych. Stąd tekst pojmuję jako reprezentację procesów kulturowego kontaktu na pograniczu, zachodzącego w formie wymiany, wzajemnego przenikania, odgraniczania czy też konfliktu², jako (re)konstrukcję relacji etniczno-kulturowych oraz pozycjonowanie się jednostki w tej konstelacji złożonych zależności poprzez utekstowanie projektów tożsamościowych.

W swoim podejściu metodologicznym, które zaprezentowałam w rozdziale pierwszym monografii *Theoretischer Rahmen* spoglądam na literaturę kulturowego pogranicza wychodząc od perspektywy interkulturowego literaturoznawstwa (*interkulturelle Literaturwissenschaft*). To stosunkowo młoda dyscyplina, która w badaniach, dydaktyce i organizacji wychodzi od kulturowej refleksji nad kategorią Obcości/Inności. Nauka ta nie ma orientacji czysto filologicznej. Przyjmuje się w niej interdyscyplinarne podejście i korzysta z koncepcji metodologicznych wypracowanych przez nauki o kulturze oraz społeczne³. Centralne kategorie interkulturowego literaturoznawstwa 'swojskość' i 'obcość' stanowią punkt wyjścia wypracowania koncepcji różnicujących zjawisko, takich jak 'hybrydowość' i *Alterität* (Inność). Literaturoznawstwo interkulturowe afirmatywnie traktuje różnorodność i wielość, zarówno w odniesieniu do pozycji wyjściowych (*Blickwinkel*) jak i do ujmowania problematyki oraz sposobów wypracowywania refleksji. Traktuje zróżnicowanie kulturowe nie jako ułomność (handicap), lecz jako zaletę.

Refleksje teoretyczne zawarłam w pierwszej części monografii. Wyjaśniłam wiodące koncepcje z zakresu literaturoznawstwa interkulturowego, tj. obcość/swojskość, inter- i transkulturowość, hybrydyzacja, *Alterität* (Inność). Objaśniłam kluczowy dla moich rozważań termin 'autobiografika' Serge'a Doubrovsky'ego, a także usytuowałam badane teksty w kontekście literatury Holocaustu i żydowskiej tradycji słowa. Termin 'autobiografika' programowo obejmuje wszystkie rodzaje piśmiennictwa autobiograficznego i relatywizuje normatywny wymóg typologii gatunkowych, a tym samym zwalnia badacza m.in. od prymatu normatywnego podejścia i wartościowania pod kątem literackości.

Szczególną uwagę poświęciłam tekstom autobiograficznym o charakterze postfaktograficznym, w których refleksja dominuje nad celem (re)konstrukcji obrazu przeszłości. Teksty autoreferencyjne tego typu poddają refleksji zarówno sposób utekstowania doświadczenia, jego mediatyzację, pracę pamięci w perspektywie czasu, jak i napięcie pomiędzy JA przeżywającym a JA opowiadającym – narratorem. Punkt wyjścia dla tej propozycji terminologicznej stanowi koncepcja szwajcarskich literaturoznawców Reto Sorga i Michaela Angelego, którzy w toku dyskusji nad przypadkiem fikcyjnej autobiografii Binjamina Wilkomirskiego *Bruchstücke. Aus einer Kindheit 1939–1948* (1993) zaproponowali termin 'postfaktische Shoah-Dokumentarliteratur', który przetłumaczyć można jako postfaktyczną dokumentarną literaturę Zagłady. W ich rozumieniu stanowić ma uzupełnienie standardowej typologii literatury Holocaustu Jamesa Edwarda Younga. Starając się zredukować negatywne asocjacje, które w niemieckojęzycznym dyskursie w ostatnich latach

² A. Sakson i R. Traba, *Gross Purden. Uniwersalny charakter i specyfika opowieści o pograniczu polsko-niemieckim*, [w:] tychże (red.), *Przeszłość zapamiętana. Narracje z pogranicza*, Olsztyn 2007, s. 16–30, s. 17.

³ D. Bachmann-Medick, *Kulturanthropologische Horizonte interkultureller Literaturwissenschaft*, [w:] *Handbuch interkulturelle Germanistik*, red. A. Wierlacher, A. Bogner, Stuttgart 2003, s. 439–448.

J. B. h.

narosły wokół słowa *postfaktisch* [postfaktyczny], m.in. w związku ze sposobem prowadzenia kampanii wyborczej przez Donalda Trumpa w 2016 roku (np. *postfaktisches Zeitalter*, *postfaktische Politik*), zaproponowałam określenie postfaktograficzne teksty autobiograficzne. We wprowadzeniu zaproponowałam także pomostowe rozwiązanie językowe dotyczące nazewnictwa terytorialnego. Problematyczne jest bowiem używanie jako ekwiwalentów językowych nazw Pomorze i *Pommern*, które w obu kontekstach językowych i środowiskach naukowych odnoszą się do innych obszarów. Wychodząc z perspektywy współczesności, bo taki jest punkt wyjścia dla badań nad pamięcią, oraz współczesnego polskiego dyskursu pamięcioznawczego, jako odpowiednik terminu 'Pomorze' w polskim rozumieniu zakresu terytorialnego pojęcia przyjęłam niemieckie słowo *das Pommernland* (pomorski kraj). Pojawia się ono w refrenie tradycyjnej pomorskiej pieśni ludowej *Maikäfer, flieg!* Staram się stosować w mojej książce propozycję terminologiczną *Pommernland* konsekwentnie, także w wersji przymiotnikowej *pommernländisch*, obejmując zasięgiem badań mojej pracy teksty odnoszące się współcześnie do obszaru trzech województw, które w nazwie noszą określenie pomorskie (pomorskie, zachodniopomorskie i kujawsko-pomorskie). Teren ten historycznie obejmuje w uproszczonym rozumieniu obszar Pomorza Wschodniego/Gdańskiego (Pommerellen, Westpreussen) oraz Pomorza Zachodniego (Hinterpommern).

Podrozdział 1.1 *Literatur kultureller Grenzräume*, oparty jest na treści artykułu pokonferencyjnego *Literatura pogranicza jako reprezentacja i medium pamięci. Teksty autobiograficzne o doświadczeniu Pomorza w perspektywie porównawczej (propozycje ujęcia)*, opublikowanym w tomie pokonferencyjnym *Kulturowe konteksty Pomorza. XIII Konferencja Kaszubsko-Pomorska* (2016, red. Cezary Obracht-Prondzyński). Stanowi pogłębienie treści w nim zawartych. W artykule tym podjęłam próbę ujęcia komparatystycznego literatury autobiograficznej spod pióra przedstawicieli różnych 'wspólnot pamięci' związanych z regionem. W regionach pogranicza w sposób szczególny nakładają się na siebie indywidualne i zbiorowe postrzeganie przestrzeni, przy czym obrazy funkcjonujące w świadomości zbiorowej stanowią nierzadko konkurencyjne konstrukcje. Ich zawartość zależy od kontekstu i kontekstualizacji, a jednocześnie jest ona wypadkową funkcjonującego dyskursu wewnątrz- i międzygrupowego. Interesuje mnie, jakie różnice i podobieństwa zaobserwować można w konstruowaniu narracji o utraconej ziemi przodków przez przedstawicieli różnych 'wspólnot pamięci'. W tym celu zestawiałam i porównywałam teksty pod kątem motywiki, cezur (punktów przełomowych w pamięci zbiorowej), modeli narracji i pamiętania. Nawiązuję przy tym m.in. do koncepcji Astrid Erll, Aleidy Assmann i Jana Asmanna.

Tak wytyczone pole badawcze określiło konstrukcję monografii, która zamknięta jest w czterech częściach. Po wyjaśnieniu w rozdziale I kluczowych pojęć i koncepcji teoretycznych, a także propozycji nowych terminologicznych rozwiązań, w części drugiej przeprowadziłam analizę badanych tekstów po kątem formalnym i strategii narracyjnych, aby pokazać paletę rozwiązań przyjętych przez pomorskich autobiografów. W trzeciej części rekonstruję żydowskie topografie pamięci, wypracowując zbiór 'figur pamięci', wspólny dla autobiografów, a także analizuję wybrane projekty tożsamościowe. Interesuje mnie zarówno, z jakich elementów składa się imaginariusz pamięci ('figury pamięci'), jak i jakie

strategie narracyjne przyjmują poszczególni autobiografowie utekstowiając doświadczenie i refleksję. Jaka rola przypisywana jest doświadczeniu żydowskości i Holocaustu? W rozdziale czwartym poddaję refleksji obraz pogranicza (re)konstruowany w badanych tekstach, odnosząc się także do twórczości kanonicznych autorów niemieckiej literatury, Alfreda Döblina i Güntera Grassa. Kolejnym wyzwaniem badawczym moich peregrynacji jest obraz relacji międzykulturowych na pograniczu, a za jedną z jej egzemplifikacji uznać można motyw wielojęzyczności w pomorskich narracjach. Stąd rodzi się pytanie, na ile obecna jest i jak funkcjonuje w tych tekstach wielojęzyczność. Na ile i w jaki sposób ujęte jest doświadczenie pogranicza w badanych tekstach? Kolejne zagadnienie dotyczy zasad funkcjonowania narracji żydowskiej mniejszości w odniesieniu do makronarracji narodowych wymiennie dominujących kultur (Birgit Rommelspacher) na tym obszarze?

Zadanie kolejnej analitycznej części monografii, zawartej w trzecim rozdziale *Gedächtnistopographien der jüdischen Erinnerung im deutsch-polnischen Grenzraum* [Topografie żydowskiej pamięci na polsko-niemieckim pograniczu], stanowi z jednej strony wypracowanie kanonu figur pamięci – elementów owych topografii pamięci, z drugiej zaś próbę odpowiedzi na pytanie o sposób konstrukcji ‚miejsc żydowskości’ (*Jewish spaces*) w pomorskich narracjach autobiograficznych. Wprawkę do tej części monografii stanowił referat konferencyjny, a następnie artykuł *Żydowskie topografie pamięci miast pomorskiego pogranicza* opublikowany w tomie *Wielkie Pomorze. Wierzenia i religie* (2015, red. Daniel Kalinowski), w którym odniosłam się do trzech wybranych autobiografii (Franka Meislera z Gdańska, Leslie Barucha Brenta z Koszalina i Moshe Israela ze Sławna). Synagoga, dom rodzinny, szkoła, ulica w okresie narodowego socjalizmu, cmentarz, żydowskie organizacje młodzieżowe, plaża bałtycka, Lesser Giełdziński, getto budynkowe, KL Stutthof i kryjówka wojenna wyznaczają topografie żydowskiej opowieści o Pomorzu. Pod uwagę wzięłam także ukazanie tych figur pamięci w hierarchizującej i zhierarchizowanej przestrzeni kulturowej, charakteryzującej się dominacją społeczności chrześcijańskiej – niemieckiej (na terenie Pomorza Tylnego i Wolnego Miasta Gdańska) lub polskiej kultury większościowej (na obszarze Pomorza włączonego do nowopowstałego państwa polskiego), a po 1933 – nasilającą się dyskryminacją mniejszości żydowskiej oraz sukcesywnym pozbawianiem jej członków społecznej podmiotowości. Swój moment kulminacyjny proces ów osiągnął w Holokauście, planowej zagładzie ludności żydowskiej, która to dramatycznie zamknęła okres współtworzenia pomorskiej rzeczywistości przez tę grupę.

Istotne pytanie, na które szukam odpowiedzi w tekstach autobiografów, dotyczy tekstowego konstruowania projektów tożsamościowych i ujmowania w nich żydowskości (jako kwestii religijnej bądź kulturowej). Pytanie to odnosi się zarówno do utekstowienia doświadczenia antysemityzmu, ukazania stosunku do państwa Izrael, jak i usytuowania wobec doświadczenia Holocaustu, a także przyjętej z dystansu czasowego i przestrzennego postawy do Niemiec i kultury niemieckiej. Prześledziłam trzy wybrane projekty tożsamościowe, pokazując wachlarz owych konstrukcji – od speriodyzowanego projektu immunologa Leslie Barucha Brenta, topografii usytuowania w przestrzeni *between* i artystycznej kreacji nomady Franka Meislera, po oskarżający monolog Moshe Israela i prób przerzucania za pomocą słowa pomostu pomiędzy traumą Holocaustu, doświadczeniem prześladowania sławieńskiego nastolatka a izraelską terażniejszością. Przy analizie utekstowionych emocji

skorzystałam z typologii antropolożki kultury Maruški Svašek, badaczki narracji ocalonych z Holocaustu i wypędzonych. Wyróżniła ona trzy typy emocji, które występują w narracjach o doświadczeniu traumatycznym: wywołane, wspomniane oraz na nowo doświadczane.

Projekt tożsamościowy pochodzącego z Koszalina brytyjskiego immunologa poddałam analizie i interpretacji w referacie, który przedstawiłam na międzynarodowej konferencji, a następnie pod tytułem *Ich bin ein Koszalinert? Struggles with belongings in borderlands. Leslie Baruch Brents autobiography Sunday's Child? A memoir* opublikowałam w tomie pokonferencyjnym *Jewish Medicine and Healthcare in Central Eastern Europe. Shared Identities, Entangled Histories* (2018, red. Marcin Moskalewicz, Ute Caumanns, Fritz Dross). Moje rozważania zaprezentowałam także w formie wykładu gościnnego na temat *Zugehörigkeiten und Abgrenzungen im traumatisierten Europa der Nachkriegszeit. Identitätsentwürfe des Immunologen Leslie Baruch Brent* w ramach Kolloquium des Instituts für Geschichte, Theorie und Ethik der Medizin na Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf w semestrze letnim 2018.

Natomiast czwarty rozdział *Pomorze als Grenzraum. Zwischenraum – Übergangsraum – Ergänzungsräum* [Pomorze jako pogranicze. Przestrzeń *between* – przestrzeń liminalna – przestrzeń dopełniająca] poświęciłam zakresowi i strategiom oddania pomorskiego doświadczenia pogranicza w analizowanych tekstach autobiograficznych. Wyszłam w swoich rozważaniach od nakreślenia kontekstu społeczno-historycznego, do którego to aspektu przykładam istotne znaczenie w mojej pracy badawczej. Pomorze w okresie międzywojennym przynależało do trzech organizmów państwowych: Pomorze Zachodnie było częścią państwa niemieckiego. Gdańsk z otaczającymi terenami wiejskimi został wyodrębniony jako quasi niezależny podmiot polityczny pod kuratelą Ligi Narodów, miasto-państwo Wolne Miasto Gdańsk. A pozostała część Pomorza Gdańskiego została przyłączona do nowopowstałego państwa polskiego, z perspektywy niemieckiej określana jako sporny „korytarz”, oddzielający Prusy Wschodnie od państwa-matki. Zmiany geopolityczne i ożywione nacjonalizmy generowały sytuację konfliktową, a także warunkowały intensywne procesy migracyjne. Wolne Miasto Gdańsk i Szczecin stanowiły w okresie międzywojennym nie tylko docelowe miejsce migracji Żydów wschodnioeuropejskich czy też migracji regionalnych, ale też punkt tranzytowy na trasie migracji do zachodnich części Niemiec, a zwłaszcza Berlina oraz za ocean – do Ameryki Północnej. Sposób i zakres poddania tych procesów refleksji prześledziłam w analizowanych tekstach.

Szczególny przypadek pogranicza, a nawet arcy-pogranicza, stanowiło Wolne Miasto Gdańsk. Jego obrazowi w tekstach autobiograficznych autorów pochodzenia żydowskiego poświęciłam osobny podrozdział pracy. Obraz pogranicza w istotnej części autobiografii nie jest skonstruowany w konwencji charakterystycznej dla niemieckich powojennych narracji wypędzonych, to znaczy niemieckiego kulturowego monolitu. Wielokulturowość i wielojęzyczność wpisane są w wizerunek miasta takich memuarystów gdańskich jak Frank Meisler, Gertrud Dworetzki, Mira Ryczke-Kimmelman czy G. Michael Eisenstaedt. Samo miasto stylizowane jest w tekście Dworetzki w odniesieniu do okresu przed cezurą 1933 roku wręcz jako modelowe miejsce styku przednowoczesności i nowoczesności, współistnienia kultur, nie tyle w znaczeniu idylli multi-kulti, co wypracowywania technik współżycia w otoczeniu niemieckiej „kultury dominującej” (Birgit Rommelspacher). Społeczność

l. B.

żydowska, zróżnicowana wewnętrznie, stanowi w tym obrazie istotną część krajobrazu kulturowego, której wizytówką, a jednocześnie manifestacją społecznego potencjału i aspiracji stanowi imponująca sylwetka Wielkiej Synagogi w panoramie miasta.

Obraz gdańskich memuarystów nabiera wyraźniejszych konturów w zestawieniu z literacką inscenizacją miasta Alfreda Döblina (1878–1957). Urodzony w żydowskiej rodzinie w Szczecinie pisarz berliński sportretował Wolne Miasto Gdańsk w ostatnim rozdziale swojego dziennika z podróży po młodym państwie polskim, w którą udał się w 1924 roku. Z perspektywy stanu dzisiejszych polskich badań nad reportażem tekst *Reise in Polen* (1925; pl.: *Podróż po Polsce*, 2000) określić można jego literacką odmianą. Wolne Miasto Gdańsk jawi się w tej narracji jako pasywne miasto niemieckiej czy też zachodnioeuropejskiej prowincji, spowite drobnomieszczańskim zaduchem, ukazane na zasadzie kontrastu z dynamicznie rozwijającą się i wielokulturową Polską. Co charakterystyczne, w obrazie międzywojennego Gdańska Alfreda Döblina brak żydowskich elementów. Ta część pracy powstała na podstawie wyników moich badań zaprezentowanych na międzynarodowym kongresie Towarzystwa im. Alfreda Döblina, a opracowanych w artykule *Die Abwesenheit des Anwesenden. Das Bild Danzigs in Alfred Döblins „Reise in Polen“ versus in der Autobiographik von Danziger Autoren jüdischer Herkunft*, w „Jahrbuch für Internationale Germanistik“ (red. Marion Brandt, Grażyna Kwiecińska). Zestawienie tych dwóch obrazów unaocznia kontekstowość i konstruktywny charakter literackich kreacji.

W moich badaniach analizuję także, jak autorzy poddają refleksji doświadczenie pograniczności w odniesieniu do własnej rodziny. Niejeden z autorów-narratorów doświadczył pograniczności usytuowania własnej rodziny w dwojaki sposób, nie tylko w znaczeniu narodowym, na styku polsko/rosyjsko-niemieckim, ale i kulturowym. Jedno z rodziców (m.in. Franka Meislera, Gertrud Dworetzki, Evy Wieckmann) wychowało się w modelu kulturowym niemieckiej, czyli zachodnioeuropejskiej żydowskości, drugie – we wschodnioeuropejskiej. Granice podziałów narodowych i kulturowych na pograniczu przechodzą tym samym przez środek rodzinnego stołu. Analizie i interpretacji poddałam ukazanie zderzenia tych dwóch odrębnych żydowskich modeli kulturowych i przypisanych im inwentarzy stereotypów w narracjach autobiografów. Odmienne pochodzenie niektórzy z nich pokazali jako element wewnętrznych rodzinnych negocjacji, polegających na wypracowywaniu *modi co-vivendi*. Ich przejaw to na przykład dobór szkoły lub języków, przekazywanych następnym pokoleniom. W podrozdziale *Mehrsprachigkeit. Zwischen Kulturkontakt und Kulturkonflikt* [Wielojęzyczność. Pomiedzy kontaktem a konfliktem kulturowym] usystematyzowałam funkcjonowanie wielojęzyczności w odniesieniu do badanych tekstów pod kątem czterech aspektów: wspomianej różnorodności językowej w środowisku rodzinnym i społecznym „alte Heimat”, przerwanej międzypokoleniowej transmisji kulturowej w zakresie wschodnioeuropejskich języków, wymuszonej wielojęzyczności emigranta oraz tekstualnej integracji doświadczenia wielojęzyczności, czyli wielojęzyczności jako strategii narracyjnej. Stanowi to pogłębioną wersję rozważań ujętych w artykułach „Dlaczego właściwie nie znasz języka polskiego?” *Wielojęzyczność Gdańska jako figura pamięci w autobiografiach autorów pochodzenia żydowskiego* w tomie *Językowy, literacki i kulturowy obraz Pomorza* (2015, red. Małgorzata Klinkosz, Aneta Lica, Zenon Lica) oraz *Abgebrochene intergenerationale Transmission? Die Mehrsprachigkeit der Freien Stadt*

J. B. H.

Danzig in der Autobiographik von Autoren jüdischer Herkunft (2014). Pierwszy z nich jest pokłosiem konferencji na Uniwersytecie Gdańskim, drugi stanowi tłumaczenie pierwszego, zawiera rozbudowane oraz systematyzujące refleksje.

Jako przedmiot wewnątrzrodzinnych i międzygrupowych negocjacji ukazane są też relacje z chrześcijańskim otoczeniem, których sposób prezentacji w autobiografiach podjęłam w podrozdziałach *Kontakte zu den Nichtjuden* [Kontakty z nie-Żydami] i *Weihnachten beziehungsweise Weihnucca* [Boże Narodzenie czy też *Weihnucca*]. Opierając się na koncepcji 'trzech przestrzeni' Homi Bhabhy prześledziłam m.in. powtarzający się w autobiografiach motyw świąt Bożego Narodzenia wraz z przypisanymi mu funkcjami zakreślania granic swojskości i obcości, a także hybrydyzacji, a tym samym unaoczniania kolejnych etapów żydowskiej akulturacji/asymilacji do 1933 roku. Koncepcję 'trzeciej przestrzeni' wykorzystałam także w referacie konferencyjnym, a następnie artykule *(Re)konstrukcje gdańskich modi co vivendi w tekstach autobiograficznych autorów pochodzenia żydowskiego z Gdańska. Motyw bramy/drzwi* (2015, *Miasto jako wspólny pokój: gdańskie modi co-vivendi*, red. Maria Mendel). Przepadałam, w jaki sposób motyw ten funkcjonuje w wybranych tekstach gdańskich autobiografów i wykazałam jego funkcjonalność w ukazywaniu hybrydyzacji i przełamania polaryzacji tożsamościowych przyporządkowań. Tekst ten powstał jako wynik mojego uczestnictwa w interdyscyplinarnym projekcie badawczym *Wspólny pokój. Gdańskie modi co-vivendi*, realizowanym w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego oraz w ramach Gdańskiego Towarzystwa Naukowego w latach 2013–2014 pod kierunkiem prof. Marii Mendel.

Jeden z podrozdziałów czwartej części pracy, zatytułowany *'Wiederbegegnungsberichte' als Schilderungen einer palimpsestuösen Reise?* ['Relacje z powtórnego spotkania' jako zapis palimpsestowej podróży] zawiera analizę zapisu podróży w strony rodzinne, które autorzy podejmowali od lat 70-tych XX wieku. Autobiografowie zintegrowali swoje relacje z podróży w tekście autobiograficznym jako osobne rozdziały (Frank Meisler, Gertrud Meili Dworetzki) lub też wykorzystując je jako element ramy narracyjnej (Leslie Baruch Brent, Mira Ryczke-Kimmelman). Przeanalizowałam te teksty zarówno pod kątem koncepcji powtórnego pozbawienia małej ojczyzny ('zweite Entheimatung') etnografa i narratologa Albrechta Lehmana, którą zaproponował w odniesieniu do narracji niemieckich wypędzonych, jak i odnosząc się typologii 'figur zapomnienia' antropologa kultury Marca Augé.

Istotne części rozdziału czwartego zajmują refleksje dotyczące roli wczesnej twórczości i aktywności społeczno-politycznej Güntera Grassa w odniesieniu do tekstów gdańskich memuarystów. Wykorzystałam w tych rozważaniach nie tylko teksty żydowskich autobiografów oraz literackie Güntera Grassa, ale także wyniki kwerendy w Archiwum Güntera Grassa Akademii der Künste w Berlinie. Prześledziłam w zasobach berlińskich korespondencję Güntera Grassa z żydowskimi gdańszczanami, m.in. z Erwinem Lichtensteinem, ostatnim syndykiem gdańskiej gminy żydowskiej. Był nie tylko Grassa wieloletnim partnerem korespondencyjnym, lecz także *Cicerone* pisarza wśród rozproszonej powojennie społeczności gdańskich Żydów, wspierającym go w kwerendzie do powieści *Z dziennika ślimaka* (1972). Jego autorstwa jest monografia o międzywojennej historii gdańskich Żydów *Die Juden der Freien Stadt Danzig unter der Herrschaft des Nationalsozialismus* (1973), która posłużyła pisarzowi niemieckiemu za podstawę do

M. Bg

opracowania wątku żydowskiego w wymienionym tekście literackim, oraz analizowana w monografii autobiografia *Bericht an meine Familie. Ein Leben zwischen Danzig und Israel* (1985). Podjęłam próbę nakreślenia etapów i obszarów wymiany intelektualnej i współpracy, a także zarysowania zasięgu i charakteru sieci intelektualistów i działaczy, która powstała na fundamencie tejże relacji, korzystając także z wyboru listów Grassa z jego amerykańską agentką literacką Helen Wolff. Przeanalizowałam również listy Gertrud Dworetzki, Franka Meislera oraz czytelników izraelskich do niemieckiego pisarza, do których dotarłam w Günter Grass Archiv w Akademii der Künste.

Frapuje mnie, jak funkcjonują w tekstach autobiograficznych gdańskich autorów motywy Günтера Grassa i jego twórczości. Pojawiają się w memuarach nie tylko jako powtarzający się komponent struktury narracyjnej, lecz także element konstytuujący związki intertekstualne z tekstami kanonu literackiego, jak w przypadku opowieści Franka Meislera. Motyw Grassa stanowi ramę narracyjną w kompozycji autobiografii Gertrud Dworetzki, która wchodzi w dialog z obrazami literackimi pisarza, weryfikuje je oraz uzupełnia o własne wspomnienia. Mira Ryczke-Kimmelman przypisuje twórczości Güntera Grassa nie tylko rolę katalizatora wspomnień i istotnej motywacji do podjęcia wysiłku podróży w strony rodzinne, w straumatyzowaną przestrzeń, do Polski postrzeganej w żydowskiej świadomości jako cmentarzysko życia żydowskiego przed 1945 rokiem. Określa go także jako tego, który przywrócił jej odebrane przez nazistów poczucie bliskości z prywatną ojczyzną (*Heimatgefühl*).

Prześledziłam w autobiografice także motywy kaszubskie. W tekstach gdańskich autorów pojawiają się one w różnym zagęszczeniu, a można je uznać za związki intertekstualne z twórczością Güntera Grassa. Jako pierwszy powojenny pisarz zintegrował bowiem gdańskie opowieści o przeszłości miasta dotychczas funkcjonujące odrębnie. Wyszedł przy tym poza dychotomiczne w treści monologi narodowych makronarracji polskiej i niemieckiej, uzupełniając je o narracje przeciw pamięci, opowieści mniejszości – żydowską i kaszubską. Stworzył tym samym fundament międzykulturowego dialogu. Jego zaangażowaną działalnością literacką można wytłumaczyć fakt, iż 1/3 zgromadzonych przeze mnie tekstów autobiograficznych z Pomorza pochodzi spod pióra gdańskich memuarystów. Co ciekawe, narrację w konwencji przeciw pamięci uzupełnia u Franka Meislera obraz solidaryzujących się przedstawicieli różnych mniejszości/Inności w Wolnym Mieście Gdańsku – Żydów i Kaszubów, wymieniających się strategiami przetrwania w otoczeniu zdominowanym kulturowo.

Jako badaczka nurtuje mnie pytanie, jak można odczytywać i ujmować funkcję literatury kulturowego pogranicza w kontekście popękanej krajobrazu pamięci pogranicza czy też „podzielonej pamięci” na pograniczu (Cezary Obracht-Prondzyński). Metaforą „popękany krajobraz pamięci” Eva Hahn i Hans Henning-Hahn, niemieccy historycy i kulturoznawcy, ujęli wielowątkową strukturę niemieckiej pamięci zbiorowej dotyczącej byłego „niemieckiego Wschodu”. Trafnie oddaje ona także pomorskie polifoniczne doświadczenie w jego złożoności. Kolejne pytanie, które towarzyszy moim refleksjom, jakie periodyzacje można przyjąć w odniesieniu do okresu po 1945 roku. Ponieważ cechami literatury pogranicza jest wielogłosowość i niejednoczesność, stąd kolejna nurtująca mnie problematyka: Jak współistnieją narracje różnych ‘wspólnot pamięci’ (Pierre Nora), jak i na ile wchodzą ze sobą

w dialog? A także, w jaki sposób współczesna literatura na styku polskiej i niemieckiej kultury reaguje na spory pamięciologiczne i oddaje narracje mniejszości kulturowych. Tym zagadnieniem zamierzam intensywniej zająć w najbliższej przyszłości, opierając się na wypracowanych już, m.in. mojego autorstwa, wynikach analiz i interpretacji tekstów kolejnych 'wspólnot pamięci' pogranicza.

Podjmując próbę periodyzacji literatury polsko-niemieckiego pogranicza na przykładzie Pomorza, biorąc pod uwagę niejednoczesność doświadczenia poszczególnych 'wspólnot pamięci' pogranicza, oraz okres PRL, gdy realizowano program kulturowej homogenizacji społeczeństwa polskiego, można określić lata 90. XX wieku jako okres intensywnego osvajania w pamięci zbiorowej mieszkańców Pomorza elementów niemieckiej przeszłości regionu, zaś pierwsze dziesięciolecie XXI jako naznaczone stopniowym zainteresowaniem żydowską perspektywą. Równoległe zaś coraz bardziej słyszalna jest narracja kaszubska, akcentująca wspólnotę i odrębność doświadczenia tej społeczności, stanowiącej element kontynuacji w przestrzeni naznaczonej przerwaniem ciągłości kulturowej. Przerwanie, która patrząc z dzisiejszej perspektywy, ukształtowana została w XX wieku zwłaszcza doświadczeniem II Wojny Światowej i jej konsekwencjami geopolitycznymi. Pamięć zbiorowa dotycząca tego okresu pamięć dzieli/różnicuje teksty pióra napisane przez przedstawicieli różnych 'wspólnot pamięci' (Pierre Nora) związanych z tym regionem.

Publikacja *Jüdische Gedächtnisographien im Grenzraum* jest jedyną monografią dotyczącą autobiografiki żydowskiej z Pomorza. Ustalenia moich badań uzupełniają obraz życia żydowskiego na Pomorzu ujęty w historiografii. Jednym z jej zadań jest wprowadzenie analizowanych tekstów autobiograficznych do dyskursu naukowego (również w zakresie badań porównawczych z innymi pograniczami), a także pamięciologicznego o zasięgu regionalnym i lokalnym.

Literatura autobiograficzna przeżywa od kilku dekad renesans zainteresowania wśród czytelników i badaczy, istotnie współkreuje także „popękany krajobraz pamięci” o małych ojczyznach Europy Środkowo-Wschodniej. Głos żydowskiej wspólnoty pamięci dociera jednakże raczej w znikomym wymiarze do czytelnika pomorskiego, choćby dlatego, iż te teksty w większości nie zostały przetłumaczone na język polski. Biorą udział w lokalnych procesach przywracania pamięci, gdy znajdą tłumacza kultur. Mam nadzieję, że moja praca, stanowiąca próbę wypracowania interdyscyplinarnego modelu badawczego, integrującego koncepcje z zakresu literaturoznawstwa, antropologii kulturowej i pamięcioznawstwa, zróżnicuje obraz złożonego żydowskiego doświadczenia na styku kultur i dołoży cegiełkę do badań w tym zakresie.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze, które zrealizowałam po obronie pracy doktorskiej, uporządkować można w czterech wiodących nurtach badawczych, zazębiających i przenikających się wzajemnie: (I) Pamięć zbiorowa polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego, (II) Sploty tożsamościowe w przestrzeni kulturowej Gdańska, (III) Günter Grass a kaszubszczyzna oraz (IV) Polsko-niemiecka literatura interkulturowa. Tak wytyczone pole zainteresowań uzupełnia kolejne pięć obszarów działalności naukowej: kontynuacja

J.B.

badania nad szlachtą (V), założenie, sprofilowanie i działalność Pracowni Badań nad Narracjami Pamięci Pogranicza (VI), działalność dydaktyczna w myśl zasady jedności nauki i nauczania Wilhelma von Humboldta (VII), działalność organizacyjna (VIII) oraz działania na rzecz upowszechniania wyników nauki (IX).

I PAMIĘĆ ZBIOROWA POLSKO-NIEMIECKIEGO POGRANICZA KULTUROWEGO

Zagadnienie pamięci zbiorowej polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego, w szczególności Pomorza, zajmuje jedną z wiodących pozycji wśród moich zainteresowań badawczych. Tej problematyce poświęcone są dwa syntezujące artykuły, które ukazały się w tomie zbiorowym *Pomorska debata o kulturze: kultura na pograniczu – pogranicza kultury. Edycja II* (2015) pod redakcją Katarzyny Kulikowskiej i Cezarego Obracht-Prondzyńskiego. Ich tytuły brzmią *Pomorska kultura pamięci* (współautorem tego artykułu jest socjolog i antropolog kultury Cezary Obracht-Prondzyński) oraz *Kalejdoskop pomorskiej pamięci* (Zał. 3: II.E.7 i 2.E.8)

Moim peregrynacjom w tym zakresie towarzyszy refleksja teoretyczna, zwłaszcza dotycząca badań pamięcioznawczych w polsko-niemieckiej perspektywie porównawczej. Poświęciłam tej problematyce artykuł *Kilka refleksji o dynamice i porządku dyskursu pamięcioznawczego*, opublikowany w czasopiśmie „*Studia Kulturoznawcze*”, 1 /11, 2017 (Zał. 3: II.D.1).

Istotne miejsce w tym nurcie zainteresowań badawczych zajmuje tematyka obecności żydowskiej w pamięci komunikatywnej i kulturowej regionu. W opublikowanym w 2010 roku przewodniku historyczno-literackim *Śladami żydowskimi po Kaszubach. Przewodnik / Jüdische Spuren in der Kaschubei. Reisehandbuch* (2010: Verlag Meidenbauer, Zał. 3: II.C.7), którego jestem współautorem i -redaktorem wraz z historykiem, dr. Christianem Pletzingiem, zawarliśmy dokumentację śladów żydowskich, miejsc pamięci i nie-pamięci, sięgając także punktowo po teksty autobiograficzne i literackie. Realizowany w ramach programu *Geschichtswerkstatt Europa* polsko-niemiecko-izraelski projekt *Odczytując mowę kamieni. Śladami żydowskimi po Kaszubach* oraz publikacja poprojektowa zostały uznane za innowacyjne. Wielokrotnie mieliśmy okazje prezentować ich założenia w ramach wystąpień zagranicznych i krajowych (m.in. Zał. 3: III.C.3, III.C.7, III.C.8 oraz Zał 4: II.B.8/Z, II.B.3/ZP, II.B.4/K, II.B.5/K). Książka wyróżniona została II miejscem za redakcję w ramach Targów Książki Kaszubsko-Pomorskiej „Costerina” (2010). Naukową koncepcję projektu mojego współautorstwa, którego byłam także kierownikiem ze strony polskiej, wraz ze stanem badań naukowych dotyczącym żydowskiej historii regionu, zaprezentowaliśmy na międzynarodowej konferencji w Berlinie, zorganizowanej przez Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy'ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego; Deutsches Historisches Museum Berlin; Lehrstuhl Deutsche Geschichte im 20. Jahrhundert mit Schwerpunkt im Nationalsozialismus, Humboldt-Universität zu Berlin; Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas; Stiftung Flucht, Vertreibung Versöhnung; Stiftung Neue Synagoge – Centrum Judaicum. Artykuł zatytułowany *Jüdische Spuren in der Kaschubei. Ein Reisehandbuch zum kollektiven Gedächtnis im historischen deutsch-polnischen Grenzraum* opublikowaliśmy w tomie „*Das war mal unsere Heimat...“ Jüdische Geschichte im preußischen Osten. Begleitband zur Internationalen Tagung am 2. und 3. November 2011 in Berlin* (2013, red. Uwe Neumärker i Andreas Kossert; Zał. 3: II.C.8). We wstępie do tomu prof. Monika Richarz podkreśla zarówno interdyscyplinarność, jak i umiędzynarodowienie

projektu oraz wykazanie niemieckiemu czytelnikowi zakresu i rozległości tematycznej polskich pomoroznawców na polu problematyki żydowskiej.

Do tego obszaru zaliczyłabym także 2 kolejne teksty: W artykule *Odpominania na pograniczu. Cmentarze żydowskie na Kaszubach jako przestrzeń (nie)pamięci?* zaproponowałam typologię cmentarzy żydowskich w regionie pod względem ich stanu zachowania oraz funkcjonowania w lokalnej przestrzeni kulturowej, a także prześledziłam motyw cmentarza w wybranych utworach literackich, których akcja umiejscowiona jest w regionie. Tekst został opublikowany w tomie – wyniku projektu *Nekropolie Pomorza* (2011, red. Józef Borzyszkowski, Zał. 3: II.E.12).

Tekst *Pamięć o społeczności żydowskiej ziemi bytowskiej*, „Nasze Pomorze. Rocznik Muzeum Zachodniokaszubskiego w Bytowie” (2011, Zał. 3: II.D.3, powstał na bazie referatu *W poszukiwaniu śladów ludności żydowskiej na ziemi bytowskiej* wygłoszonego w 2011 roku na krajowej konferencji *Wielokulturowość społeczności ziemi bytowskiej* i stanowi pierwsze opracowanie naukowe tematu w tak zakrojonych granicach terytorialnych.

Ponadto w tym obszarze moich badań umieściłabym opracowywanie i redakcję tłumaczeń tekstów autobiograficznych autorów żydowskich z Pomorza. Zrealizowane zostały projekty opublikowania tłumaczenia na język polski i niemiecki wspomnień Franka Meislera *On the Vistula Facing East* (1996). W wersji polskojęzycznej wspomnienia te ukazały się pod tytułem *Zaułkami pamięci. Gdańsk – Londyn – Jaffa*, w tłum. Agaty Teperek i Andrzeja Szewczyka (2014) w serii *Stegniami pomorskiego pogranicza* Instytutu Kaszubskiego (Zał.3, II.C.5). Projekt zainicjowałam i opracowałam naukowo opatrząc posłowiem *Posłowie. Tory życia*, sporządziłam przypisy objaśniające kontekst historyczno-kulturowy oraz opatrzyłam ilustracjami zebranymi podczas kwerendy w archiwum prywatnym autora. Wraz z Uwe Neumärkerem wydałam niemiecką wersję wspomnień Franka Meislera *An der Weichsel gegen Osten. Mein Leben zwischen Danzig, London und Jaffa*, która ukazała się w 2016 roku w serii autobiograficznej *Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas* (Zał. 3: II.C.3). Mojego autorstwa jest również i tu posłowie *Menschen – Orte – Geschichte. Der Blick aus Danzig*, w którym prześledziłam złożoność wyborów i tożsamościowego projektu autobiografa, dotkniętego doświadczeniem pogranicza, która wychodzi poza dychotomiczny obraz relacji polsko-niemieckich w narodowych makronarracjach.

W tym nurcie umiejscowiłabym także mój udział w projekcie badawczym: *Gniazdo Gryfa. Słownik kaszubskich symboli, pamięci i tradycji kultury*; realizowanym pod kierunkiem prof. dr. hab. Cezarego Obracht-Prondzyńskiego przez Instytut Kaszubski (0001/NPRH4/H1a/2015) – Zał. 3: III.H.1. W ramach projektu opracowuję 29 haseł do przygotowywanego leksykonu.

Jako doświadczenie porównawcze zakwalifikowałabym m.in. opracowanie recenzji przewodnika historycznego po Etku *Spacerując po mieście polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego... Michał Olszewski, Rafał Żytyniec: „Etka. Spracerownik po niezwykłym mieście” [...], „Pomerania” 1 (2014) – Zał. 4: II.9.8).*

Istotną częścią mojego profilu naukowego i badań w zakresie pamięci zbiorowej jest upowszechnianie dorobku nauki, a jednocześnie praktykowanie metody obserwacji uczestniczącej – aktywna obecność w życiu społecznym, inicjowanie, udział oraz merytoryczne wsparcie przedsięwzięć, których celem jest kształtowanie pamięci zbiorowej (więcej IX działania na rzecz upowszechniania wyników nauki, a zwłaszcza Zał. 4, II.F.1, II.F.4)

J. B. S.

II SPLOTY TOŻSAMOŚCIOWE W PRZESTRZENI KULTUROWEJ GDAŃSKA

Do tego pola zainteresowań zaliczam opracowanie antologii tekstów literackich, zorganizowanie konferencji, redakcję tomu pokonferencyjnego oraz monografię wieloautorską. Interesuje mnie, jak konstruowane są projekty tożsamościowe w tekstach literackich i autobiograficznych przez przedstawicieli poszczególnych wspólnot pamięci związanych z miastem

Antologię zatytułowałam *W cieniu morza czasu. Obrazy literackie Kaszub i Gdańska* (2013, zał. 3: II.C.6) Celem projektu było stworzenie wyboru tekstów literackich odzwierciedlających polifonię regionu, stąd zbiór zawiera teksty w języku polskim, niemieckim, kaszubskim oraz gdańskiej ulicy Danziger Missingsch. Mój wkład w tę publikację polegał na opracowaniu koncepcji, dokonaniu wyboru (fragmentów) tekstów literackich, zredagowaniu, opatrzeniu wstępem i biogramami autorów. Antologia powstała jako publikacja towarzysząca obecności Gdańska i Kaszub w Salonie Małych Ojczyzn na Targach Książki w Krakowie w 2013 roku, byłam członkiem zespołu przygotowującego program udziału w targach, koordynowanego przez Departament Kultury Urzędu Miasta Gdańska (Zał. 4: II.F.5).

W ramach badań nad aspektem kaszubskim i obecnością Kaszubów w krajobrazie kulturowym Gdańska, w tym literaturze regionu, wraz z prof. Cezarym Obracht-Prondzyńskim zorganizowaliśmy interdyscyplinarną konferencję oraz jesteśmy redaktorami tomu pokonferencyjnego *Gedania Cassubia – kaszubskość Gdańska* (2018, Zał. 3, II.C.1). W tym samym obszarze moich zainteresowań badawczych należy umieścić monografię wieloautorską *Kaszubski wanożnik po Gdańsku. Znaki i miejsca w przestrzeni kulturowej Miasta* (2018), której jestem współautorem wraz z Bogumiłą Cirocką i C. Obracht-Prondzyńskim (Zał. 3: II.B.1). W formie przystępnej dla czytelnika zawiera ona rozważania dotyczące miejsca kaszubskiej narracji w opowieści o mieście pogranicza kulturowego oraz kompendium wiedzy o obecności kaszubskiej w przestrzeni miejskiej i pamięci Gdańska, zdominowanym w dyskursie mitem „wymiany ludności” miasta pogranicza.

III GÜNTER GRASS A KASZUBSZCZYŻNA

W ramach stypendiów badawczych, które zrealizowałam w 2015 i 2016 roku w Instytucie Herdera w Marburgu i jako gość obywatelski Miasta Lubeka Fundacji Die Gemeinnützige, podjęłam temat motywiki kaszubskiej w twórczości Günтера Grassa, jej recepcji oraz relacji Güntera Grassa i kaszubszczyżny. Tej tematyce poświęciłam 5 artykułów, m.in. *Odszedł Günter Grass (1927–2015). Wokół kaszubskich peregrynacji zaangażowanego artysty* (2015; Zał. III: II.D.2), *Patrząc z ukosa? Günter Grass a kaszubszczyżna – refleksji kilka* (2016, Zał. III: II.E.6) oraz *Gdańsk a Kaszuby w twórczości Güntera Grassa* (2018; Zał. 3: II.E.2). W kolejnych tekstach doprecyzowywałam i pogłębiałam wyniki dotychczasowych badań w tym zakresie. W ostatnim z nich podjęłam problematykę obecności i usytuowania kaszubskich motywów w kreacji Gdańska oraz uporządkowania relacji Gdańsk a Kaszuby w tekstach literackich i działalności pozaliterackiej pisarza.

Ponadto w 2017 roku brałam udział w jubileuszowej konferencji grassoznawczej *Grass and International Literature / Grass und seine Weltliteratur. Conference to mark the author's ninetieth birthday* w Swansea (Walia) z referatem na temat „Auch über Damrokka wüsste ich gerne ein wenig mehr.“ *Günter Grass' Dialoge mit der kaschubischen Literatur* (Zał. 3: III.C.2/Z). Artykuł pokonferencyjny przyjęto do czasopisma „Oxford German Studies” – Zał. 3: II.H.1). Natomiast do czasopisma „Freipass” został przyjęty do druku mój tekst *Mit schrägem Blick? Das Kaschubische im Kontext von Günter Grass' Lebenswerk und seiner Rezeption*, tłumaczenie i pogłębienie rozważań zaprezentowanych w artykule *Patrząc z ukosa? [...] – Zał. 3: II.H.2*

Ponadto w leksykonie *Gdańska encyklopedia Güntera Grassa* (2017, red. Mirosław Ossowski, Marek Jaroszewski oraz Piotr Lorkowski), jestem autorką 3 haseł dotyczących kaszubskiej tematyki, tj. *Kaszubi*, *Kaszuby* oraz *Recepcja Grassa w ruchu kaszubsko-pomorskim* (Zał. 3: II.F.1-3).

W obszarze badań nad twórczością i recepcją działalności niemieckiego noblisty ujęłabym także opracowanie koncepcji i redakcję naukową antologii esejów *Günter Grass – Odpominania / Entinnerungen. W 90. rocznicę urodzin / Zum 90. Geburtstagjubiläum* (2017; Zał. 3: II.C.2). Tom zawiera 29 esejów, w tym 3 spod pióra przedstawicieli kaszubsko-pomorskiego ruchu regionalnego.

Zainicjowałam, jestem współautorką koncepcji naukowej oraz współorganizatorem międzynarodowych warsztatów *Günter Grass. Werk und Rezeption*, które odbyły się w 2012 r. na Uniwersytecie Gdańskim (Zał. 3: III.E.5), zgromadziły doktorantów i uznanych badaczy twórczości Güntera Grassa.

W roku 2017 opracowałam 3 koncepcje wystaw dotyczących twórczości i recepcji Güntera Grassa, które zostały wdrożone w ramach gdańskich obchodów rocznicy 90. urodzin artysty (Zał. 4: II.C.1-3), współtworzyłam koncepcję jubileuszu – Zał. 4: II.F.2). W ramach m.in. obserwacji uczestniczącej w tym obszarze od 2011 roku jestem członkiem Stowarzyszenia Güntera Grassa w Gdańsku (w latach 2011-2017 pełniłam przez dwie kadencje funkcję sekretarza Stowarzyszenia, od 2017 – prezesa) – Zał. 3: III.F.8.

IV. POLSKO-NIEMIECKA LITERATURA INTERKULTUROWA

Literatura interkulturowa nie stanowi tylko metodologicznego punktu wyjścia moich rozważań w głównym osiągnięciu przedstawionym w niniejszym autoreferacie. Interesuje mnie współczesna twórczość pokoleń powojennych, która powstaje na polsko-niemieckim przecięciu kulturowym. Wiodące pytania badawcze w tym obszarze to: W jaki sposób współczesna literatura na styku polskiej i niemieckiej kultury reaguje na spory pamięciologiczne? W jaki sposób oddaje złożoność polsko-niemieckich relacji? Jak konstruowane są literackie projekty tożsamościowe na styku kultur? Jak kształtowany jest obraz pograniczy kulturowych?

O twórczości Magdaleny Parys jako przykładu polskiej literatury z Niemiec/o/w Niemczech ('polnische Literatur aus/in Deutschland' – Renata Makarska) opublikowałam 2 artykuły: W „Przeglądzie Zachodnim” 1/2017 ukazał się tekst *Powieść kryminalna jako przestrzeń polsko-niemieckich obrachunków z przeszłością? Magdaleny Parys „Magik”* (Zał. 3: II.A.1), a monografia zbiorowa *Zrozumieć obcość. Recepcja literatury niemieckojęzycznej w Polsce po 1989 roku*, pod redakcją Stephana Woltinga i Moniki Wolting (2016) zawiera rozdział mojego autorstwa *Parys-Berlin, czyli oswojona niemiecka obcość w powieściach „Tunel” i „Magik” Magdaleny Parys* (Zał. 3: II.E.5). W 2018 roku wzięłam udział w organizowanej przez Instytut Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego międzynarodowej konferencji *Imigranci polscy w kulturze literackiej krajów języka niemieckiego* z referatem *Motyw mimikry w twórczości Magdaleny Parys* (Zał. 3: III.C.2/MP). Artykuł zatytułowany *Strategia kontaktu, kamuflaż kulturowy czy potencjał rebelii? Motyw mimikry w twórczości Magdaleny Parys* na jego podstawie został przyjęty do druku do czasopisma „Transfer” (Zał.3: II.H.3).

M. BS

Motyw podróży do ziemi przodków, na wschodnioeuropejskie pogranicza kulturowe (Dolny Śląsk, Wołyń, Warmia) jako porządkowanie tożsamości z nadmiarem kulturowym protagonistów – reprezentantów pokolenia *postmemory* poddałam refleksji w referacie *Die Postmemory-Generation(en) auf der Suche nach dem Selbst. Sabrina Janesch „Katzenberge“ und Petra Reskis „Ein Land so weit“* na konferencji międzynarodowej w Budapeszcie, zatytułowanej *Identität, Migration und Interkulturalität* (Zał. 3: III.C.4/Z). Artykuł na jego podstawie ukazał się w tomie pokonferencyjnym *Grenzüberschreibungen Identität, Migration und Interkulturalität in den Literaturen Mitteleuropas* (2018, red. Marcell Mártonffy i Károl Vajda' Zał. 3: II.E.1)

W ramach działalności Pracowni Badań nad Interkulturowością w Literaturze i Teatrze przy Katedrze Literatury i Kultury Niemieckiej (UG), współredagowałam także tom *Studia Germanica Gedanensia*, poświęcony zagadnieniom interkulturowości w literaturze i teatrze *Bild – Reflexion – Dialog. Interkulturelle Perspektiven in der Literatur und im Theater*, „Studia Germanica Gedanensia“, Bd. 31 (2014, z Elizą Szymańską i Anastasią Telaak) – Zał. 3: II.C.4). Publikację opatrzyliśmy wstępem teoretycznym (Zał. 3: II.D.4).

V. PRACOWNIA BADAŃ NAD NARRACJAMI PAMIĘCI POGRANICZA

W celu realizacji moich zainteresowań badawczych w 2012 roku stworzyłam przestrzeń wymiany naukowej – Pracownię Badań nad Narracjami Pamięci Polsko-Niemieckiego Pogranicza Kulturowego (w skrócie: Pracownia Badań nad Narracjami Pamięci Pogranicza) w Instytucie Filologii Germańskiej na Uniwersytecie Gdańskim jako zespół badawczy o inter- i pluridyscyplinarnym, ponadwydziałowym i międzynarodowym charakterze (www.narracjepogranicza.eu). Zainicjowałam powstanie tej struktury, współtworzyłam i kieruję jej działalnością. Znaczną część moich przedsięwzięć naukowych i popularyzatorskich w tym okresie zrealizowałam w jej ramach.

Badania Pracowni Badań nad Narracjami Pamięci Pogranicza ukierunkowane są w pierwszej kolejności na interdyscyplinarną refleksję nad narracjami pamięci o/z polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego, a w szczególności regionu Pomorza wraz z jego centrami kulturowymi, a także w odniesieniu do historycznych Prus Wschodnich i Śląska. Realizowane są także badania porównawcze w odniesieniu do innych pograniczy europejskich (Nadrenia) we współpracy z zewnętrznymi instytucjami naukowymi.

W ramach Pracowni (współ)organizowałam 4 konferencje, w tym trzy międzynarodowe i jedną krajową – Zał. 3: III.E.1–4. Podczas 10 otwartych wykładów gościnnych, na które zapraszamy zainteresowanych spoza uczelni, uznani i młodzi badacze z kraju i zagranicy przedstawiali wyniki swoich badań (Zał. 13: III.B.4 i 5). W trakcie realizacji jest studencki projekt badawczy *Historia i rewitalizacja kultury kaszubskiej*, prowadzony we współpracy z Institut für Film-, Theater-, Medien- und Kulturwissenschaften, Johannes Gutenberg Universität w Mainz/Moguncji (Zał. 3, III.G.1). Pełnię funkcję kierownika naukowego ze strony polskiej, w ramach tego projektu spędziłam semestr zimowy 2018/19 jako profesor wizytująca na uczelni w Moguncji.

W dużej mierze dzięki działalności Pracowni pogłębić mogłam współpracę naukową i w zakresie dydaktyki z szeregiem instytucji i badaczy w kraju oraz poza granicami Polski. Należą do nich m.in. w Heinrich Heine Universität Düsseldorf: Institut „Moderne im Rheinland“

(prof. Gertrude Cepl-Kaufmann), Lehrstuhl für Neueste Geschichte (prof. Christoph Nonn) oraz Institut für Geschichte, Theorie und Ethik der Medizin (dr Felicitas Söhner), Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie (prof. Miloš Řezník, dr Sabine Jagodzinski), Pomorskie Centrum Badań nad Kulturą (Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Gdański – prof. Cezary Obracht-Prondzyński), Institut für Film-, Theater-, Medien- und Kulturwissenschaften w Johannes Gutenberg Universität w Moguncji/Mainz – dr Oliwia Murawska, prof. Sarah Scholl-Schneider oraz Instytut Kaszubski (Zał. 3: III i Zał. 4: I.B). W projektach naukowych Pracowni uczestniczyli badacze z 8 krajów.

VI SZLACHTA POMORSKA

Na podstawie doktoratu opublikowałam w renomowanej serii niemcoznawczej *Zrozumieć Niemcy* (pod redakcją Edwarda Białka i Leszka Żylińskiego) we wrocławskim wydawnictwie Atut monografią *Pamięć dla przyszłości: Literatura wspomnieniowa potomków szlachty pruskiej z Pomorza Zachodniego i Prus Wschodnich po 1945 roku* (2009) – zał.3: II.B.2. Została zrecenzowana w czasopiśmie „Inter Finitimos” 10 (2012) przez Felicitas Söhner (recenzja dostępna jest także portalu recensio.net.).

Trzy zagadnienia z pracy doktorskiej miałam możliwość zaprezentowania na konferencjach zagranicznych, na które zostałam zaproszona. W tłumaczeniu na język niemiecki ukazały się w tomach pokonferencyjnych. Artykuł *Wanderungen zwischen Gestern und Heute (gen Morgen). Wiederbegegnungen mit der „alten“ Heimat in den Reiseberichten des deutschen Adels aus Hinterpommern und Ostpreußen nach 1945* ukazał się w publikacji pokonferencyjnej *Heimat als Erfahrung und Entwurf* (2009, red. Natalia Donig i Sarah Scholl-Schneider; Zał. 3: II.E.16 – Google Scholar podaje 5 cytacji tego artykułu). Kolejny tekst zatytułowany jest *Das Eigene und das Fremde. Kollektive Bilder in den Erinnerungsschriften des deutschen Adels aus Hinterpommern und Ostpreußen nach 1945*. Ukazał się w tomie *Grenzen auf der Landkarte – Grenzen im Kopf? Kulturräume der östlichen Ostsee in der Literatur vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (2010, Reginy Hartmann; Zał. 3: II.E.15). Natomiast artykuł *Das Bild der Region durch das Prisma des adeligen Familiensitzes. Zu autobiographischen Schriften von Nachkommen des Adels aus Ostpreußen und Hinterpommern nach 1945* opublikowałam w tomie pokonferencyjnym *Erzählregionen: Regionales Erzählen und Erzählen über eine Region* (2011, red. Bernd Neumann i Andrzej Talarczyk; Zał. 3: II.E.13).

Typologię swojskości/obcości na podstawie tekstów autobiograficznych spod pióra pomorskiej i wschodniopruskiej szlachty, którą zaproponowałam w dysertacji, miałam możliwość przedyskutować w ramach Kolloquium Osteuropäische Geschichte. Sommersemester 2012 na Uniwersytecie w Halle (temat wykładu: *Das Eigene und das Fremde. Kollektive Bilder in den autobiographischen Texten des deutschen Adels aus Hinterpommern und Ostpreußen nach 1945*) – Zał. 3: III.B.3). Spotkanie zaowocowało zaproszeniem do odbycia stażu naukowego na Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg w (projekt nie został zrealizowany, nie dostał dofinansowania).

Ponadto podjęłam trzy kolejne wątki w ramach badań nad szlachcią, które wychodzą poza tematykę opracowaną w dysertacji. Efekty opublikowałam w formie artykułów w tomach, zbierających wyniki konferencji, na które zostałam zaproszona z referatem. W pierwszym, zatytułowanym *Obraz wsi pomorskiej w literaturze wspomnieniowej po 1945 roku potomków szlachty pruskiej*, prześledziłam konstrukcję obrazu wsi pomorskiej. Artykuł opublikowano w tomie pokonferencyjnym *Dzieje wsi pomorskiej / Die Geschichte des pommerschen Dorfes. IX. Międzynarodowa Konferencja Naukowa / 9. Internationale Wissenschaftliche Konferenz.*

M. B.

Materiały (2010, red. Andrzej Chudziński i Radosław Gaziński) – Zał. 3: E.14. W kolejnym tekście prześledziłam fikcyjną konstrukcję 'szlacheckości' w wybranych opowiadaniach autora pozycjonowanego w kręgu niemieckiego impresjonizmu Eduarda von Keyserlinga. Referat na ten temat zaprezentowałam na konferencji międzynarodowej w Marburgu (Zał. 4: I.C.7/Z), a artykuł *Adligkeit' in fiktionalen Welten kodiert. Eduard von Keyserlings „Harmonie“ und „Abendliche Häuser“* został opublikowany w tomie *Projektionsflächen von Adel*, pod redakcją Silke Marburg i Sophii von Kuenheim, wydanym jako suplement (Beiheft) nr 69 (2016) do czasopisma „Historische Zeitschrift“ (Zał. 3: II.E.3). Natomiast w artykule zatytułowanym *Christian Graf von Krockow. Piewca? i tłumacz specyfiki pomorskiej małej ojczyzny*, opublikowanym w tomie pokonferencyjnym *Kaszubskie Jeruzalem. O dziejach i współczesności gminy Głównyca oraz tożsamości jej mieszkańców* (2014, red. Józef Borzyszkowski; Zał. 3: II.E.9), scharakteryzowałam działalność pisarską dotyczącą Pomorza politologa, autobiografa i publicysty Christiana Grafa von Krockowa pod kątem preferowanych gatunków piśmiennictwa, wykazując jego demaskatorski sposób tworzenia obrazu stron rodzinnych, i strategię dekonstruowania mitologizujących schematów narracyjnych w literaturze wypędzonych o życiu na Pomorzu przed 1945 r. Moje badania twórczości pomorskiego pisarza, opublikowane w książce doktorskiej znalazły oddźwięk w niemieckich publikacjach, tj. były cytowane w artykule Matthiasa von Beera, *Christian Graf von Krockow revisited*, *Theologie-Geschichte Beiheft*, H. 8, 2013, s. 249.

Jestem współautorem koncepcji i współorganizatorem konferencji *Adel im Grenzraum. Transkulturelle Verflechtungen in Preußen vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*, która miała miejsce w dniach 22.–24.6.2017 na Uniwersytecie Gdańskim i Muzeum Tradycji Szlacheckiej w Waplewie (współorganizator: Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, prof. Miłoś Reżnik, dr Sabine Jagodzinski, tom pokonferencyjny w przygotowaniu do druku, Zał. 3: III.E.2).

VII PRACA DYDAKTYCZNA

Dążąc do i mając możliwość praktykowania zasady jedności nauki i nauczania Wilhelma von Humboldta opracowałam koncepcje czterech przedmiotów autorskich na kierunkach filologia germańska oraz niemcoznawstwo (Wydział Historii UG), które prowadzę (Zał. 4: I.A). Są to wykład konwersatoryjny *Polsko-niemieckie pogranicze kulturowe* (I rok MSU), wykład konwersatoryjny i konwersatorium *Wstęp do niemcoznawstwa/Wstęp do badań niemcoznawczych* (I rok niemcoznawstwa, I stopień), wykład konwersatoryjny *Pamięć zbiorowa* (II rok niemcoznawstwa, I stopień) oraz wykład konwersatoryjny *Krajoznawstwo historyczne* (III rok niemcoznawstwa, I stopień). Przeprowadziłam 6 edycji seminarium licencjackiego *Literatura jako znak czasu* (Zał. 4: I.A). W ramach seminarium powstało pow. 40 prac licencjackich, których znaczna część związana jest z obszarami moich zainteresowań naukowych.

Na przecięciu nauki i dydaktyki umieściłabym projekt naukowo-dydaktyczny (typu *forschendes Lernen*) *Geschichte und Revitalisierung der kaschubischen Kultur*, realizowany jako Großes Projekt w ramach studiów magisterskich na kierunku antropologia kulturowa na Johannes Gutenberg Universität w Moguncji we współpracy z Instytutem Filologii Germańskiej Uniwersytetu Gdańskiego (Pracownią Badań nad Narracjami Pamięci Pogranicza) – Zał.3: III.G.1). Jestem współautorem koncepcji, kierownikiem po stronie

J.B.

polskiej, w semestrze zimowym 2018/19 w ramach tego projektu przebywałam na uczelni w Moguncji jako *visiting professor* (Zał. 3: III.A.1). W tym projekcie mogę wykorzystać doświadczenia zdobyte przy realizacji międzynarodowego projektu *Die Sprache der Steine lesen. Jüdische Spuren in der Kaschubei* (Zał. 3: III.G.3), który rozpoczęłam jeszcze w trakcie pracy nad pracą doktorskiej, a ukończyłam dwa lata po obronie wydając wspólnie z dr. Christianem Pletzingiem wzmiankowaną publikację *Jüdische Spuren in der Kaschubei. Das Reisehandbuch* (2010).

VIII DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA W ZAKRESIE KSZTAŁCENIA

Jako główne osiągnięcia w zakresie działalności organizacyjnej wymieniałabym następujące działania:

Brałam udział w opracowywaniu koncepcji niemcoznawczych studiów magisterskich na kierunku filologia germańska pod kierunkiem prof. Marion Brandt (studia nie zostały uruchomione) oraz studiów niemcoznawczych na UG w Wydziale Historycznym w zespole z prof. Marion Brandt, prof. dr Arkadiusz Janicki (Instytut Historii) – makrokierunek został uruchomiony w roku akademickim 2012/13 – Zał. 4: I:C.5)

Do czołowych przedsięwzięć naukowo-organizacyjnych zaliczyłabym współautorstwo koncepcji i organizację warsztatów dla doktorantów i uznanych badaczy twórczości *Günter Grass – Werk und Rezeption* na Uniwersytecie Gdańskim w 2012 roku (Zał. 3: III.E.5).

W roku akademickim 2010/2011 sprawowałam w zastępstwie funkcję kierownika zakładu Niemieckojęzycznej literatury Gdańska w Instytucie Filologii Germańskiej, byłam wówczas także członkiem Rady Instytutu (Zał. 4: I.D.1-2).

W tym obszarze mojej działalności należy także umieścić prowadzenie w latach 2012–2019 od strony organizacyjnej działalności ww. Pracowni Badań nad Narracjami Pamięci Pogranicza, w tym organizację konferencji (4) – Zał. 3: III.E.1–4), wykładów gościnnych (10 – Zał. 3: III.B.4–5), wystaw (Zał. 4– II.C), międzynarodowego studenckiego projektu badawczego (1 Zał 3: III.G.1) oraz studencko-doktorskiego (III.G.3), warsztatów i seminariów (Zał. 4: I.B.2, I.B.3), i wykładów (jako *visiting professor* Zał. 4: I.A.4) dla studentów niemieckich i grup polsko-niemieckich, interdyscyplinarnego wykładu ogólnouczelnianego (1 – Zał. 4: I.B.1): oraz objazdów studyjnych (5) – Zał. 4: I.B.4.

VIII UPOWSZECHNIANIE WYNIKÓW BADAŃ I DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

Kierując się postulatem społecznej roli środowiska naukowego istotne jest dla mnie, by poprzez działalność w stowarzyszeniach i we współpracy z instytucjami kultury w regionie oraz zagranicznych związanych z regionem upowszechniać wyniki badań. Realizuję te zadania poprzez opracowywanie koncepcji i organizację wystaw o różnym zasięgu (7), udział w projektach animacyjnych (np. debaty), prowadząc wykłady popularnonaukowe dla różnych kręgów odbiorców w Niemczech (9), z regionu (6) i z Niemiec (11) oraz poprzez publikacje wszelkiego typu, tj. artykuły popularnonaukowe w społecznych i kulturalnych czasopismach regionalnych (18 +13), opracowując publikacje popularnonaukowe (2), udzielając wywiadów eksperckich do mediów (8), biorąc udział w panelach eksperckim (5), organizując i biorąc

J.B.

udział w promocjach (pow. 10), a także oraz będąc administratorem strony internetowej Pracowni i SGG oraz jednym z administratorów profili ww. stowarzyszeń w serwisie społecznościowym Facebook.

Brałam aktywny udział w dwóch inicjatywach upamiętniających żydowskich mieszkańców Pomorza. W latach 2012–13 byłam członkiem Komitetu ds. Upamiętnienia Społeczności Żydowskiej Ziemi Bytowskiej (2012-2013), jedynym spoza środowiska lokalnego), odpowiedzialnym za kontakty z ich potomkami – Zał. 4: II.F.4 W ramach projektu opracowałam publikację popularnonaukową *Przywracając pamięć. O żydowskich mieszkańcach Ziemi Bytowskiej* (2013), która ukazała się w dwóch wydaniach (II poprawione i uaktualnione) Zał. 4: II.A.1. Mój wkład w publikację obejmował opracowanie koncepcji, redakcję naukową, opatrzenie ilustracjami, przygotowanie rysu historycznego, a także wywiad z jedną z autorek, potomkinią bytowskich żydów.

Wspólnie z Urzędem Miejskim w Gdańsku z ramienia Instytutu Kaszubskiego przeprowadziłam w 2018 projekt upamiętniający Franka Meislera, którego wynikiem jest umieszczenie tablicy upamiętniającej uratowanego w ramach akcji Kindertransportów artysty i autobiografa na kamienicy, w której mieszkał przed wyjazdem z Wolnego Miasta Gdańska (na rogu ulic Długiej i Tkackiej) Zał. 4: II.F.1.

Postulat aktywnej obecności nauki w życiu społecznym realizuję także działając społecznie w ramach stowarzyszeń naukowych i kulturalnych. Od 2005 roku jestem członkiem Instytutu Kaszubskiego, od 2009 roku członkiem Zarządu, a obecnie drugą kadencję wiceprezesem tego stowarzyszenia naukowego, skupiającego ludzi nauki badających Kaszuby i Pomorze oraz różnorako związanych z regionem. Jestem członkiem komitetu redakcyjnego rocznika stowarzyszenia „Acta Cassubiana”. Ponadto od 2011 roku jestem członkiem Stowarzyszenia Güntera Grassa w Gdańsku, przez kolejne dwie kadencje sprawowałam funkcję sekretarza Stowarzyszenia, a od 2017 roku jestem jego prezesem. Od 2017 roku jestem członkiem Gdańskiego Towarzystwa Naukowego.

Wysoko cenię sobie moją sieć kontaktów regionalnych i międzynarodowych, obejmującą zagraniczne instytucje naukowe (m.in. Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Institut „Moderne im Rheinland” i Institut für Geschichte, Theorie und Ethik der Medizin na Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf, Institut für Theater-, Film-, Medien- und Kulturwissenschaft w Johannes Gutenberg Universität w Mainz), stowarzyszenia (w tym zagraniczne tj. Deutsch-Polnische Gesellschaft Göttingen, Deutsch-Polnische Gesellschaft Mainz, Deutsch-Polnische Gesellschaft Köln oraz Stiftung die Gemeinnützige in Lübeck), jak i kultury (m.in. Gdańska Galeria Güntera Grassa, Dom Chodowieckiego i Grassa w Gdańsku, Muzeum Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzach, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, Muzeum Tradycji Szlacheckich w Waplewie, Muzeum Zachodniokaszubskie w Bytowie), instytucji na przecięciu nauki i upowszechniania jej dorobku (m.in. Deutsches Kulturforum östliches Europa w Poczdamie, Academia Baltica w Sankelmark k. Flensburga, Stiftung Erinnerung – Verantwortung – Zukunft, Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas).

5. Plany naukowe

Zamierzam kontynuować badania nad literaturą interkulturową, także w komparatystycznym wymiarze. Ponadto w niedalekiej przyszłości planuję opracowanie przekładów na język polski kolejnych autobiografii autorów pochodzenia żydowskiego z Pomorza. W chwili obecnej moje plany naukowe obejmują przede wszystkim dokończenie rozpoczętych projektów. Należą do nich:

- Sfinalizowanie wydania dwóch publikacji pokonferencyjnych we współpracy z Institut „Moderne im Rheinland, HHU, Düsseldorf oraz Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie , tj. *Gedächtnisopographien im Grenzraum. Pomorze und Rheinland als trilaterale Kulturräume* und *Adel im Grenzraum. Transkulturelle Verflechtungen in Preussen vom 18. Bis zum 20. Jahrhundert.*
- Opracowywanie haseł do publikacji leksykonograficznej *Gniazdo Gryfa. Słownik kaszubskich symboli, pamięci i tradycji kultur*, finansowanego z NPRH.
- Kontynuowanie badań nad obecnością wątków kaszubskich w twórczości Günтера Grassa. Artykuł *Mit schrägem Blick? Das Kaschubische im Kontext von Günter Grass' Lebenswerk und seiner Rezeption* został przyjęty do druku do czasopisma „Freipaß“, natomiast tekst *„Auch über Damrokka wüsste ich gerne ein wenig mehr.“ Günter Grass' Dialoge mit der kaschubischen Literatur* złożyłam do „Oxford German Studies“.
- Zrealizowanie projektu wystawowego *Zwischen Eigen und Fremd. Stimmungsbilder der Kaszubei / Pomiędzy swojskością, Obrazy nastrojowe Kaszub* oraz wydanie katalogu – publikacji jej towarzyszącej jako współautor i -redaktor. Działania te są wynikiem wspomnianego studenckiego projektu naukowego. Wystawa planowana jest w centrum wystawienniczym Johannes Gutenberg Universität w Moguncji w czerwcu br., a na Uniwersytecie Gdańskim w październiku br. Projekt realizuję z dr Oliwią Murawską (JGU, Mainz).

Gdańsk, 22 kwietnia 2019 r.

Justyna Baryłkowska-Szawł.

M. B.